

ПОЛІТОЛОГІЯ

**ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ВІД ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ДО
СЬОГОДЕННЯ****Крупеня І. М.***кандидатка політичних наук**доцентка кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання
історичних дисциплін*

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID: 0000-0002-3336-974X24tokiss@gmail.com**Моцак С. І.***кандидатка педагогічних наук**доцентка кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання
історичних дисциплін*

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID: 0000-0003-3941-9143mocakci@ukr.net

У статті досліджено актуальну наукову проблему — еволюцію принципів міжнародного права в контексті російсько-української війни, розглянуту в історичній ретроспективі від доби Середньовіччя до сучасного етапу. У межах історичного підходу здійснено комплексний аналіз генези та трансформації принципів міжнародного права, за результатами якого констатовано факт порушення Російською Федерацією всіх чинних на сьогодні принципів міжнародного права.

Із застосуванням загальнонаукових, логічних та емпіричних методів дослідження розв'язано такі завдання: розкрито особливості еволюції принципів міжнародного права під впливом ключових історичних подій від доби Середньовіччя до сучасного етапу; досліджено вплив російсько-української війни на стан верховенства міжнародного права; проаналізовано наслідки російської агресії проти України для національної та регіональної безпеки; з'ясовано, які принципи міжнародного права та міжнародні конвенції було порушено Російською Федерацією упродовж останнього десятиліття війни; обґрунтовано висновок про остаточне спростування в межах міжнародної спільноти міфу про Росію як миролюбну державу, що набуває характеру гіркої реальності для її населення.

Результати дослідження мають практичне значення та можуть бути використані в освітньому процесі для викладання таких дисциплін, як міжнародні відносини та світова політика, історія міжнародних відносин, історія світової дипломатії, міжнародне право, політологія, міжнародні конфлікти та гуманітарний чинник у світовій політиці тощо. Крім того, отримані результати можуть бути корисними для притягнення держави-агресора до міжнародної відповідальності за вчинення злочину агресії проти України.

Ключові слова: агресія, війна, двостороння співпраця, дипломатія, «гаазьке право», зовнішня політика, мир, ООН, *pacata sunt servanda*, принципи міжнародного права, російсько-українська війна

«...Просимо про мир для України.

Ми боремось за це. І молимося за це.

І на це заслуговуємо. Щоб добро й правда перемогли.

Щоб була перемога миру. І були ми. І була Україна.»

(Володимир Зеленський)

Постановка проблеми. Серед важливих проблем сучасної світової політики центральною стає агресивний виклик рф світові з наміром змінити міжнародний порядок на свою користь, повне нехтування принципами міжнародного права, перекручування історичних подій в контексті українсько-російських відносин, виправдання повномасштабної агресії проти України (Городиський, 2024). Актуальність дослідження принципів міжнародного права, причину їх еволюції та стан їх (не)дотримання на сучасному етапі в контексті російсько-української війни не підлягає сумніву. Міжнародному праву, як «живому» організму, притаманний механізм саморегуляції, тобто пристосування до нових історичних обставин. У добу Середньовіччя концепція міжнародного права мала метафізичну форму і міжнародне право конструювалося на основі таких понять і принципів, як абсолютне і непорушне поняття суверенітету, право на завоювання, принцип першої окупації, династичний принцип. Критерій суверенності зводився зрештою до права на оголошення війни будь-якій державі і права можливості, навіть обов'язку відповісти на будь-який виклик ззовні. Міждержавний кордон визначали як лінію, з якої можна відправитися на завоювання свого сусіда, або з якої він сам нападає на вас (Задорожна, 2019).

Сучасне міжнародне право базується на ідеї мирного співіснування людства на основі нормативно закріплених загальноновизнаних принципів міжнародного права у таких документах, як Статут ООН 1945 р. («United Nations Charter», 1945a), Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р. («Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations», 1970a), Заключному акті Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. («Helsinki Final Act», 1975a). Кожен із принципів, як окремо, та усі разом узяті спрямовані на забезпечення мирного, рівного, справедливого, правового існування та розвитку усіх правових систем та запобігання виникненню масштабних збройних конфліктів. Вони регулюють взаємовідносини між державами, обмежують насильство, захищають права людини, сприяють співпраці та сприяють розвитку правової свідомості у міжнародних відносинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність окресленої проблематики зумовила увагу до неї з боку широкого кола науковців, серед яких слід відзначити С. Задорожню, С. Віднянського, П. Гай-Нижника, Б. Гуменюка, Г. Перепелицю, М. Слободянюка, Л. Чекаленко, С. Шергіна та інших дослідників. Водночас у більшості наявних публікацій недостатньо висвітлений

політологічний підхід до аналізу еволюції принципів міжнародного права в контексті російсько-української війни. Натомість автори цієї праці здійснили дослідження еволюції принципів міжнародного права в контексті російсько-української війни в історичній ретроспективі: від доби Середньовіччя до сучасного етапу із застосуванням історичного підходу та норм чинного міжнародного права. З метою всебічного розкриття зазначеної проблематики предметом ґрунтовного аналізу стали такі міжнародно-правові акти, як Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р., Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р., Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., а також Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р.

Мета дослідження. Дослідити еволюцію принципів міжнародного права в контексті російсько-української війни від доби Середньовіччя до сьогодення та наслідки російської агресії проти України для національної та регіональної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна як суверенна і незалежна держава впродовж перших 23 років власного державотворення послідовно реалізовувала зовнішньополітичний курс, спрямований на мирне співіснування та дотримання принципів і норм міжнародного права. Підтвердженням зазначеної позиції слугує підписання 5 грудня 1994 року Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Відповідно до взятих зобов'язань Україна добровільно відмовилася від третього за обсягом у світі ядерного арсеналу та здійснювала щорічне скорочення оборонного бюджету і витрат на утримання збройних сил, що засвідчує прихильність держави до принципів незастосування сили або погрози силою та мирного врегулювання міжнародних спорів («Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї», 1994).

У 2014 році Україна зазнала збройної агресії з боку Російської Федерації, яка належить до найбільших ядерних держав світу. Агресія мала ознаки заздалегідь спланованої воєнної операції та була розпочата 20 лютого 2014 року військовою операцією Збройних Сил Російської Федерації, спрямованою на захоплення Кримського півострова. Зазначена дата не заперечується навіть Міністерством оборони Російської Федерації, що підтверджується її зазначенням на відомчій медалі «За повернення Криму».

Період з лютого 2014 р. по лютий 2022 р. характеризується як етап гібридної війни Російської Федерації проти України, що реалізовувалася через комплекс взаємопов'язаних інструментів впливу: інформаційно-пропагандистські кампанії, торговельно-економічний тиск, енергетичну блокаду, терористичні акти та залякування цивільного населення України, кібернетичні атаки, систематичне заперечення факту збройної агресії всупереч сукупності документально підтверджених доказів, інструменталізацію проросійських політичних сил і держав-сателітів, а також застосування тактики звинувачення протилежної сторони у власних протиправних діях (Міністерство закордонних справ України, 2017).

Знаковою подією, що сприяла усвідомленню міжнародною спільнотою сутності російської гібридної війни та транскордонного характеру терористичних загроз, стало знищення 17 липня 2014 р. літака рейсу МН17 у повітряному просторі поблизу м. Торез Донецької області. Внаслідок катастрофи загинули 298 осіб, з яких 193 особи були громадянами Королівство Нідерландів. Зазначена подія актуалізувала консолідовану реакцію міжнародної спільноти на протиправні дії Російської Федерації, попри офіційне заперечення нею факту ведення гібридної війни. Результати міжнародного розслідування дозволили встановити, що літак було уражено зенітно-ракетним ком-

плексом «Бук» російського виробництва; водночас офіційна позиція Російської Федерації полягає у невизнанні встановлених фактів (Кгуренуа, 2024а).

Показовою у контексті офіційної риторики російської сторони є позиція, висловлена у Коментарі Департаменту інформації та друку МЗС Росії з нагоди п'ятих роковин авіакатастрофи рейсу МН17 від 17 липня 2019 р., згідно з якою трагедія кваліфікується як «інструмент неохайної політичної гри», а доказова база розслідування характеризується як така, що «ґрунтується на вельми сумнівних джерелах інформації: соціальні мережі, поганої якості фотографії та відеоматеріали, нічим не підкріплені дані українських спецслужб, розслідування нібито незалежних блогерів...» (Міністерство закордонних справ Російської Федерації, 2019).

Наведена риторика не є поодиноким випадком, а становить усталену практику офіційної комунікації військово-політичного керівництва Російської Федерації. Прикладами зазначеної практики є період гібридної війни проти України з лютого 2014 р. по лютий 2022 р., упродовж якого військово-політичне керівництво Російської Федерації публічно заперечувало факт її ведення, а також обґрунтування збройного вторгнення 24 лютого 2022 року на територію України, що супроводжувалося публічним висуненням таких аргументів, як необхідність «захисту російськомовного населення та російської культури», «денацифікації», протидії розширенню НАТО на схід тощо. Утім, наведена аргументація не має об'єктивного підґрунтя та відображає реваншистські прагнення Москви, спрямовані на ревізію геополітичних трансформацій 1989 року, а механізми ухвалення політичних рішень за такою логікою відповідають парадигмі середньовічної доби.

Згідно з позицією Президента України, публічно артикульованою 11 грудня 2023 року під час виступу в Національному університеті оборони США, «Україна потрібна росії суто як плацдарм, щоб мати змогу знову поводитися як та імперія, що сконала 1989 року, і ставити під сумнів лідерство свободи всюди, де заманеться російському цареві. Путін має програти, щоб усі інші, хто сприймає війну росії проти України як особисту лекцію в так званому університеті агресії, отримали це послання гучно й чітко. Путін має програти!». Концептуально тотожний меседж було відтворено В. Зеленським 31 грудня 2024 р. у новорічному зверненні Президента: «Putin cannot win. Ukraine will prevail. Агресія росії проти України є серйозним порушенням принципу справедливості в міжнародному праві. Україна не може забути й обнулити все, що скоїла росія в Бучі, Оленівці, Авдіївці та в усіх інших знищених чи пошкоджених містах і селах України» (Зеленський, 2024).

Розуміння природи зазначених загроз має бути сформоване і європейською спільнотою, оскільки, як зазначає Президент України, «я не хочу, аби таке розуміння всім європейцям принесла техніка з літерою «Z» на їхніх вулицях. І коли Путін каже: «Да не собираемся мы на вас нападать», – це перший дзвіночок, куди саме поїдуть його танки й полетять його дрони»... (Зеленський, 2025). 24 лютого 2022 року росія порушила ще один із фундаментальних принципів міжнародного права — *непорушність кордонів* і здійснила відкрите збройне вторгнення на територію суверенної держави. Збройне вторгнення російських солдат на територію української землі супроводжувалося масовими вбивствами мирного населення, обстрілами дитячих садочків, лікарень, житлових масивів, застосування крилатих ракет по цивільному населенню, розстріл шкільних автобусів, блокування швидких, сексуальним насильством, руйнуванням міст, цивільної інфраструктури, об'єктів культурної спадщини, закладів охорони здоров'я, відвертим мародерством, викраденням й примусовим переселенням українських дітей, ядерним тероризмом, ударами по критичній енергетичній інфраструктурі України, примушуванням громадян до участі у військових діях проти власної дер-

жави, блокадою українських портів й крадіжкою українського зерна, тощо. Більше того, держава-терорист вустами президента В. Путіна ставить протиправні вимоги, зокрема: змінити внутрішню та зовнішню політику України; відмовитися від права на самооборону, від реалізації національної ідеї щодо побудови незалежної, демократичної держави; перенесення відповідальності за скоєні злочини з агресора на жертву; визнати його зверхність та правильність власних протиправних дій – окупації територій, знищення населення, руйнування населених пунктів, знищення права у його визнаному усім цивілізованим світом розумінні та сприйнятті (Крупеня, 2023).

Для світової спільноти Російська Федерація сконструювала чергову систему хибних наративів з метою обґрунтування так званої «спеціальної військової операції в Україні», яка, згідно з офіційною позицією, була ініційована як відповідь на «звернення влади ДНР та ЛНР з проханням надати допомогу у відсічі агресії Києва». Зазначену позицію було оприлюднено Президентом Російської Федерації В. Путіним в екстреному зверненні. 24 лютого 2022 р. ним було офіційно проголошено про початок спеціальної операції з «демлітаризації» та «денацифікації» України.

Відома українська дослідниця, професорка Л. Д. Чекаленко у фаховій науковій праці здійснила ґрунтовний аналіз генези поняття «денацифікація». Згідно з результатами дослідження, зазначений термін походить від німецького слова *Entnazifizierung* та був інтегрований у міжнародно-правовий обіг після завершення Другої світової війни. Семантичне навантаження терміна охоплює комплекс заходів, спрямованих на очищення повоєнного німецького та австрійського суспільства, культурної сфери, медіапростору, економіки, системи освіти, юриспруденції та політичної сфери від впливу нацистської ідеології.

У публічних зверненнях В. Путін декларував, що метою військової операції є «захист людей, які протягом восьми років зазнають знущань, геноциду з боку київського режиму», задля чого Російська Федерація прагнучим здійснити «демлітаризацію та денацифікацію» України. Таким чином, російська сторона висунула звинувачення на адресу України у впровадженні фашистської ідеології, що по суті є механізмом перекладення відповідальності за злочини, скоєні Російською Федерацією у ході війни в Україні, з держави-агресора на державу-жертву. Зазначений прийом перенесення відповідальності на іншу сторону був системно застосований ще в період Другої світової війни Й. Геббельсом (Чекаленко, 2023).

Повертаючись до доби Середньовіччя, окремо варто наголосити на тому, що релігія відіграла в історії становлення системи принципів міжнародного права перехідну роль від додержавного у міждержавне право, залишаючись вагомим інструментом та джерелом і на сучасному етапі міжнародного розвитку людства. Так, канонічне право середніх віків регулювало відносини народів західно-християнського світу з іншими народами, особливо із мусульманськими та язичницькими. Завдяки сильним ідеологічним та інтелектуальним потенціалам заслугою церкви став протекціонізм в утвердженні ряду принципів, зокрема *principium pacta sunt servanda*, оголошення війни, принципу дипломатичної недоторканності, принципу недоторканності послів та ін. Так, принцип *pacta sunt servanda* проголошувався як імперативний у міжнародних зобов'язаннях на основі божественних заповідей і християнства. Принцип мирного вирішення спорів простежується у літописах того часу: «...наказано стародавньому (старозавітному) народу починати війну навіть з чужоземними народами тільки після того, як вони відкинуть запропонований мир» та у працях світських ідеологів «... ми прагнемо миру, який дає кожному те, що йому належить, – привілеї громадянам, гостинність іноземцям і всім, незалежно від їх національної належності, свободу подорожей і торгівлі».

Європейське Середньовіччя стало вирішальним історичним етапом для становлення принципів та норм міждержавного правового регулювання, проте міжнародне право як окремий цілісний комплекс норм та принципів остаточно сформувалося уже в Новий час, що пов'язано із формуванням принципу народного суверенітету, міжнародного представництва, виникненням міжнародних організацій та стійких коаліцій, а також розлогого комплексу міжнародно-правових принципів (Фаст, 2020).

Переломним моментом для розвитку міжнародного права стало усвідомлення усіма учасниками війни безглуздості військового вирішення суперечок і можливості їх урегулювання мирним шляхом. Перше юридичне закріплення правил ведення війни та співіснування багатьох держав сталося в межах Вестфальського миру. Він увінчав завершення Тридцятилітньої війни (1618–1648) між коаліціями протестантських та католицьких держав. Приголомшені тяжкими наслідками протистояння, європейські держави зрозуміли необхідність розробити механізми мирного вирішення конфліктів. А в разі, якщо конфлікту не вдалося запобігти, то обумовити його перебіг у певних цивілізованих межах.

За умовами миру в Європі вперше встановлюється порядок, заснований на концепції державного суверенітету. Тобто за кожною країною визнавалося право на незалежність у зовнішніх справах і невтручання інших держав у внутрішні справи. Таким чином, Вестфальський мир є початком принципу територіальної цілісності держав і непорушності їх кордонів. Хоча «Вестфаль» безпосередньо не стосувався Східної Європи, але його положення були добре відомі як в Україні, так і в московії. Варто проаналізувати, чи вплинули нові принципи міжнародних відносин на московсько-українські договори. На думку професора М. Слободянюка, аналіз російсько-українських взаємин у контексті Вестфальського миру є цілком правомірним. Договори «Вестфалю», насамперед, стосувалися території Священної Римської імперії і врегульовували стосунки між різними державними утвореннями, що входили до її складу. Кожне із трьохсот територіальних утворень Священної Римської імперії мало різні межі самостійності у внутрішній і зовнішній політиці, які то розширювалися, то звужувалися залежно від поточного розкладу сил.

Подібна ситуація спостерігалася і в московії. У її складі в різні часи існували протекторати й автономії з доволі широкими правами, в тому числі у зовнішніх відносинах: остзейські провінції, Башкірія, казахські жузи. Серед них була і Гетьманщина. Її статус у складі росії мав міжнародну суб'єктність і цілком співставний з державними утвореннями у складі Священної Римської імперії.

Завершення Тридцятилітньої війни хронологічно збіглося з початком Визвольної війни українського народу проти польського поневолення (1648–1676 рр.). У 1654 р. Б. Хмельницький уклав союзницькі відносини з Московською державою, спрямовані проти Речі Посполитої. Підписана угода, відома як Березневі статті, за своєю правовою природою може бути кваліфікована як міждержавний договір між метрополією та її протекторатом, оскільки як до моменту укладення зазначеного договору, так і після його підписання Військо Запорозьке зберігало переважну більшість атрибутів державності: збройні сили, територіальну цілісність (на московсько-українському кордоні функціонували митні установи) та територіально-адміністративний устрій, правову і податкову системи, інститути адміністрації та внутрішнього самоврядування, а також самостійну зовнішньополітичну діяльність. Інститут гетьмана формувався шляхом вільного волевиявлення козацтва, при цьому московський цар лише інформувався про результати виборів.

У практичній площині московська сторона послідовно ігнорувала положення зазначеного договору, фактично розпочавши його порушення невдовзі після укладення. Зокрема, відповідно до

умов Березневих статей московські війська розпочали воєнні дії проти Речі Посполитої. Водночас послабленням Варшави скористалося Шведське королівство, яке здійснило військовий напад на Польщу з північного напрямку. Успішні воєнні дії шведської сторони викликали занепокоєння Москви, наслідком чого стало укладення 24 жовтня 1656 р. Віленського перемир'я з польською стороною з метою спільного протистояння шведам. При цьому козацьку делегацію не було допущено до участі в переговорному процесі та не поінформовано про його результати. Внаслідок таких рішень склалася парадоксальна геополітична конфігурація, за якої українська сторона спільно з московитами вела воєнні дії проти поляків, тоді як московити у союзі з поляками здійснювали збройне протистояння зі шведами. Українська сторона однозначно кваліфікувала зазначені дії як акт зради, що зумовило укладення в Радоті 6 грудня 1656 р. антипольського союзу зі Швецією, Бранденбургом, Трансильванією та литовським магнатом Б. Радзивілом.

Кожен наступний гетьман зазнавав з боку московської сторони примусу до підписання нового договору з прогресуючим обмеженням прав і вольностей Війська Запорозького. Зокрема, процедура обрання гетьмана Ю. Хмельницького та підписання Переяславських статей (1659 р.) відбувалися в умовах оточення місця проведення зазначених заходів 40-тисячним московським військовим контингентом. Згідно з положеннями нової «угоди», козацтво позбавлялося права на вільне обрання гетьмана без отримання попередньої згоди царя. Запроваджувалася заборона на самостійне ведення воєнних дій та здійснення дипломатичних відносин з іноземними державами. Гетьман був обмежений у праві призначення та усунення полковників без отримання санкції та затвердження з боку царя.

Московські статті (1665 р.) з лівобережним гетьманом І. Брюховецьким звели автономію козацької держави до символічного мінімуму і стали причиною втрати Брюховецьким гетьманської булави. Фактично цар понизив статус Війська Запорозького з протектората на автономію. Серйозно ослабивши вплив козацтва, московія вирішила, що може узгодити з поляками сепаратне, тобто в обхід домовленостей з українцями і всупереч їх інтересам, Андрусівське перемир'я (1667 р.). Відповідно до нього Москва залишила за собою Лівобережну Україну, але визнавала польську владу над Правобережжям. Київ з околицями на два роки залишався московським, а потім повинен був перейти під юрисдикцію Речі Посполитої. Вічний мир 1686 р. підтвердив положення Андрусівського перемир'я з невеликими поправками (Слободянюк, 2022).

Щось схоже, в питанні послаблення євроінтеграційних кроків, вимог зменшення українського війська росія намагалася досягти в перший місяць війни. Нещодавно журналісти розслідувального медіа «Система» знайшли і опублікували перші пропозиції росії щодо мирної угоди з Україною, які Москва відправила Києву невдовзі після початку вторгнення. Серед них – скорочення армії до 50 тисяч людей (це в 5 разів менше, ніж було в Україні до 2022 р.), скорочення кількості озброєння до рівня, меншого, ніж у сусідньої Білорусі, скасування всіх законів про декомунізацію, визнання російської мови державною. Тобто росія розраховувала в 2022 р. на повну капітуляцію України і, ймовірно, зміну влади (Фохт, 2024).

Аналогічне Москва робила через поступове зменшення самостійності Козацької держави під час підписання Конотопських (1672 р.), Коломацьких (1687 р.), Решетилівських (1709 р.) статей. Після смерті І. Скоропадського Петро I взагалі не дозволив обирати наступного гетьмана, взявши курс на ліквідацію козацької автономії. Гетьманщиною тепер управляла Малоросійська колегія (1722–1727 рр.) на чолі з росіянином С. Вельяміновим.

Петро II із прагматичних мотивів знову дозволив обрати гетьмана і відповідно розпустив Ма-

лоросійську колегію, оскільки очікувалася війна з Османською імперією та імператор потребував військової підтримки козаків. Новим гетьманом став Д. Апостол, за якого наглядачем залишався російський міністр-радник. Молодший син гетьмана відправився до Петербурга як заручник. З цим гетьманом договорів росія вже не підписувала. Йому просто видавали указ імператора під назвою Рішительні пункти (1728 р.). По смерті Д. Апостола імператриця Анна Іоаннівна також не дозволила обрати наступного гетьмана. Військом Запорозьким управляло Правління гетьманського уряду (1734–1750 рр.) з трьох росіян і трьох українців. Завдяки родинним зв'язкам останнім керівником Гетьманщини став К. Розумовський (1750–1764 рр.). Хоча останній гетьман доклав чимало зусиль по модернізації війська, правової системи, освіти, політика імперії була спрямована на знищення всіх автономій. Врешті Катерина II примусила К. Розумовського зректися булави і скасувати автономію Гетьманщини.

Здійснений вище аналіз дозволяє констатувати, що впродовж століття Росія цілковито нівелювала всі гарантовані нею права і вольності України, закріплені у Березневих статтях, та реалізувала послідовну політику тотального контролю над усіма сферами суспільного життя. Внаслідок цього європейський правопорядок, що ґрунтувався на концепції державного суверенітету та передбачав визнання за кожною державою права на незалежність у сфері зовнішніх зносин і неприпустимість втручання інших держав у її внутрішні справи, повністю ігнорувався Російською імперією.

Поступово людство приходило до необхідності створити загальноприйняті і цивілізовані правила міжнародних відносин, включно із веденням збройних конфліктів. Страждання поранених під час Кримської та інших європейських воєн викликали стурбованість багатьох людей. Приватна ініціатива швейцарця Анрі Дюнана привела до створення у 1863 р. Міжнародного комітету Червоного Хреста для допомоги жертвам збройних конфліктів. Міжнародна спільнота надала цій установі широкі повноваження, які прописані в чотирьох Женевських конвенціях, підписаних у 1864 р., 1906 р., 1929 р. і 1949 р. У 1977 і 2005 р. до конвенцій додали три протоколи.

Револьюційним нововведенням цих конвенцій став важливий *принцип міжнародного гуманітарного права*: воєнні дії ведуться проти збройних сил противника, але заборонені проти хворих, поранених, полонених військовослужбовців та цивільного населення (Слободянюк, 2022).

Під час збройної агресії росії на Україну в 2022 р. зафіксовано численні порушення Женевських конвенцій російськими військовими, які свідомо обстрілювали цивільну інфраструктуру українських міст і гуманітарні коридори, проводячи масові розстріли на захоплених територіях або примушували українських громадян до служби в російській армії. Російські окупанти свавільно вбивали і катували цивільних, гвалтували жінок і дітей, розстрілювали лікарів, священнослужителів і журналістів. В оточених або захоплених росією містах не було води, їжі, ліків та електроенергії. Окупанти обстрілювали продуктові бази, школи, лікарні, не пропускали гуманітарних конвоїв, позбавляли цілі регіони зв'язку з рештою світу й доводили їх до гуманітарної катастрофи («Які закони та звичаї війни порушує Росія в Україні?», 2022).

Під час окупації Бучі (березень–квітень 2022 р.) російські війська вчинили масове вбивство цивільного населення. Внаслідок цього було виявлено 422 тіла вбитих мирних жителів (Мельник, 2024).

Такі дії є свідомим порушенням Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни та відповідних вимог звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

Атака й захоплення Чорнобильської та Запорізької атомних електростанцій є грубим поруше-

нням Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та Міжнародної Конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму та звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

Згідно з Женевськими конвенціями, медичним працівникам має бути забезпечена можливість виконувати їхні обов'язки, а пораненим і хворим – отримувати медичну допомогу. Від початку повномасштабного вторгнення російські війська цинічно завдають удари по медичних закладах (Слободянюк, 2022).

Подальший розвиток міжнародного гуманітарного права знайшов своє втілення у Гаазьких мирних конференціях 1899 р. і 1907 р. на яких підписано конвенції про закони і звичаї війни (Конвенція про закони і звичаї сухопутної війни 1899 р.; Декларація про невикористання снарядів, що мають єдиним призначенням розповсюджувати задушливі або шкідливі гази 1899 р.; Декларація про незастосування куль, що легко розгортаються та сплющуються 1899 р.; Конвенція про відкриття воєнних дій 1907 р.; Конвенція про встановлення підводних мін, що автоматично підриваються від зіткнення 1907 р.; Конвенція про бомбардування морськими силами під час війни 1907 р.; Конвенція про права і обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни 1907 р.; Конвенція про права та обов'язки нейтральних держав у разі морської війни 1907 р.; Декларація про заборону метання снарядів та вибухових речовин з повітряних куль 1907 р.).

Основні ідеї зазначених міжнародних документів, становлять «гаазьке право», пріоритетним завданням якого вважається пом'якшення наслідків війни обмеженням засобів і методів ведення воєнних дій, а також забезпечення захисту мирного населення під час збройних конфліктів.

Якщо проаналізувати ці конвенції в контексті сучасної російсько-української війни, то можна сміливо стверджувати, що були порушені конвенції про мирне вирішення міжнародних спорів; про закони і звичаї сухопутної війни; про початок воєнних дій; про права та обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни.

Росія здійснивши 24 лютого 2022 р. відкритий збройний напад на Україну без оголошення війни, порушила конвенцію про початок воєнних дій, IV Конвенцію про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р. Для наочності проаналізуємо деякі її статті.

«Стаття 4. Військовополонені знаходяться під владою уряду супротивної сторони, а не окремих осіб чи підрозділів, які взяли їх у полон. З ними повинні поводитися гуманно» («IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі», 1907).

На практиці Офіс генерального прокурора України фіксує жорстоке поводження з полоненими українськими військовослужбовцями, зокрема позасудові страти – порушення ст. 13 Конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р., ст. 75 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977 р. (як приклад – вбивство захоплених у полон в районі м. Іловайськ військовослужбовців 40 батальйону територіальної оборони «Кривбас»); тортури та жорстоке поводження, умисне спричинення сильних страждань чи серйозних тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю – порушення ст. 13, ст. 15, ст. 17 Конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р., ст. 11, ст. 75 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977 р. (як приклад – нанесення захопленим у полон в районі м. Іловайськ військовослужбовцям побоїв, застосування до них електричного струму, здійснення пострілів із травматичної зброї, імітація розстрілу тощо); посягання на людську гідність, зокрема принижуюче чи образливе поводження – ст. 75

Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977 р. (як приклад – примушування захоплених у полон в районі м. Іловайськ військовослужбовців до участі у так званому «параді полонених» в м. Донецьк) тощо («Жорстоке поводження з полоненими», [nodate](#)).

«Стаття 23. Крім заборон, передбачених спеціальними конвенціями, особливо забороняється: віроломно вбивати чи ранити осіб, що належать до нації або армії супротивника; вбивати чи ранити супротивника, який, склавши зброю або більше не маючи засобів захисту, беззастережно здався...» («IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі», [1907](#)).

Як приклад, ми можемо привести масове вбивство полонених в Оленівці, здійснене у ніч з 28 на 29 липня 2022 року російськими окупаційними військами в селищі Молодіжному Оленівської селищної ради проти українських військовополонених – захисників «Азовсталі» в Маріуполі. Від вибухів на території колишньої Волноваської виправної колонії № 120, де утримували українських захисників, підтверджено 53 загиблих полонених, понад 130 було поранено, за даними росіян в бараці було 193 людини.

«Стаття 28. Мародерство у місті чи місцевості, навіть у випадку, якщо його взяли штурмом, забороняється» («IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі», [1907](#)).

В лютому 2023 р. Міністр внутрішніх справ Ігор Клименко публічно повідомив, що з початку повномасштабної війни в Україні порушили більше 80 тисяч проваджень за фактами мародерства (Клименко, [2023](#)).

Зміст процитованих конвенцій та приклади повідомлень про дії росії на окупованих територіях дозволяє зробити висновок про масове порушення росією законів і звичаїв війни та принципів міжнародного гуманітарного права під час сучасної російсько-української війни.

Повертаючись знову в минуле, 21 грудня 1917 р. вибухнула перша радянсько-українська війна і український народ змушений був оборонятися від більшовицької інтервенції з росії. У січні 1918 р. радянські полки М. Муравйова після бою під Крутами розстріляли 27 полонених українських студентів, а невдовзі захопили Київ. Одразу був влаштований масовий терор, внаслідок якого було вбито від двох до п'яти тисяч мешканців міста. Ці дії більшовиків стали злочином і грубим порушенням як Женевських, так і Гаазьких конвенцій. Водночас більшовики порушували міжнародне право не тільки на полі бою, а й на рівні міждержавних договорів. 3 березня 1918 р. більшовицька росія підписала Брестський мир з країнами Четверного союзу. Окрім іншого, сторони визнали Україну як незалежну державу. Однак через 8 місяців внаслідок капітуляції Німеччини 13 листопада 1918 р. більшовики анулювали свій підпис під цим договором та знову окупували Україну.

Після Першої світової війни і низки революцій в Європі виникла потреба створити нову систему колективної безпеки. Нею стала Версальсько-Вашингтонська система договорів (1919–1920). У її межах була вперше створена Ліга Націй, яка об'єднала 58 держав світу. Метою цієї міжнародної організації стали запобігання воєнним діям, вирішення конфліктів шляхом мирних переговорів, роззброєння. Важливим інструментом збереження миру стали колективні дипломатичний тиск і санкції проти порушника. Однак суперечливий і не завжди справедливий характер міжвоєнного міжнародного устрою призвів до швидкої руйнації Версальської системи. Ліга Націй не змогла перешкодити розв'язанню Другої світової війни і в 1946 р. була розпущена.

Друга світова війна шокували цивілізований світ кількістю жертв, масовим терором проти невинних громадян і цілих етносів. Відповідно держави-переможниці усвідомлювали необхідність створення збалансованої системи міжнародного співіснування та розробити попереджувальні механізми, які б унеможливили повторення третьої світової війни. Як наслідок у 1945 р. була створена Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин. В межах цієї системи було прийнято рішення про створення Організація Об'єднаних Націй, яка має підтримувати міжнародний мир і безпеку, розвивати дружні відносини між державами, досягати міжнародної співпраці й бути центром для узгодження дій держав (Слободянюк, 2022).

У ситуації збройної агресії росії проти України, яка почалася у 2014 р. та не лише не зупинилася, однак вилася у повномасштабну війну з 24 лютого 2022 р., яка загрожує перерости у міжнародний ядерний конфлікт, ООН демонструє безсилля по гарантуванню основних семи принципів міжнародного права (суверенна рівність держав, незастосування сили або погрози силою, рівноправ'я та самовизначення народів, мирне вирішення міжнародних спорів, невтручання у внутрішні справи, співробітництва, добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом), які закріплені в статті 2 Статуту ООН («United Nations Charter», 1945a).

Так, 30 вересня 2022 р. В. Путін зробив заяву про анексію Донецької, Запорізької, Луганської та Херсонської областей (Лукашова, 2022). Генеральна Асамблея у відповідь ухвалила резолюцію «Територіальна цілісність України: дотримання принципів Статуту Об'єднаних Націй», яку підтримали 143 держави. Держави-члени ООН недвозначно заявили, що жодне територіальне приєднання в результаті погрози силою або застосування сили не може бути визнане законним.

У цьому зв'язку, Генеральна Асамблея ООН підтвердила свою відданість суверенітету, незалежності, єдності та територіальній цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, що поширюються на її територіальні води. У резолюції чітко зазначається, що перебування частин вищезгаданих українських регіонів під тимчасовим військовим контролем росії є результатом агресії, у порушення суверенітету, політичної незалежності та територіальної цілісності України.

Підтримавши резолюцію «Територіальна цілісність України: дотримання принципів Статуту Об'єднаних Націй», держави-члени ООН визнали рішення РФ щодо статусу чотирьох областей України несумісними з принципами Статуту ООН та висунули до росії вимогу щодо їх негайного і безумовного скасування.

Ухвалений документ також містить вимогу до російської федерації негайно, повністю і безумовно вивести всі свої військові сили з території України в межах її міжнародно визнаних кордонів.

Підтримавши міжнародні зусилля щодо деескалації та мирного вирішення конфлікту, держави-члени ООН підкреслили, що політичний діалог, переговори, посередництво та інші мирні засоби мають відбуватися з дотриманням суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів і відповідно до принципів Статуту ООН.

Іншим важливим підсумком голосування стало те, що 143 держави-члени ООН згадали у документі резолюцію ГА ООН 68/262 «Територіальна цілісність України» від 28 березня 2014 року, підтвердивши таким чином як той факт, що агресія РФ проти України розпочалася у 2014 році, так і статус Автономної Республіки Крим та м. Севастополь як невід'ємної частини суверенної території України (Міністерство закордонних справ України, 2022).

Аналізуючи поведінку путінського режиму, можна стверджувати, що кремль веде цілеспрямовану політику на підірив всієї системи міжнародного права і світового порядку, порушуючи абсо-

лютно всі принципи міжнародного права. Підтримуючи думку українських вчених та дипломатів, варто зазначити, що ООН має бути реформованою або ж цю організацію чекає доля Ліги Націй, яка припинила своє існування після Другої світової війни. Дестабілізуючи систему міжнародних відносин, росія намагається нав'язати світу право сильного і відкрито відмовляється виконувати власноруч підписані договори, якщо вважає це не вигідним для себе. Таким чином порушуючи 26 і 27 статті Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. та основоположний принцип міжнародного права « *Pacta sunt servanda*» («кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен ними добросовісно виконуватись»).

Водночас аналіз дотримання міжнародних договорів і конвенцій наочно демонструє, що росія ніколи не дотримувалась взятих на себе зобов'язань, не дивлячись на те, що росія підписала в 1980 р. Віденську конвенцію про право міжнародних договорів 1969 р. В статті 27 Віденської конвенції зазначено, що «Учасник не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору» («Віденська конвенція про право міжнародних договорів», 1986).

Україна відповідно імплементувала цю статтю у своє внутрішнє законодавство. 28 червня 1996 р. Верховна Рада України затвердила у статті 9 конституційну норму, що чинні міжнародні договори є частиною національного законодавства. Укладання міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України («Конституція України», 1996).

Аналогічна норма містилася і в російській конституції. Однак 8 грудня 2020 р. В. Путін підписав пакет законів, які встановлюють пріоритет конституції РФ над міжнародними договорами з формулюванням: «не допускається застосування норм правил міжнародних договорів російської федерації в їх тлумаченні, яке суперечить конституції російської федерації». Крім того, в законі «Про міжнародні договори російської федерації» було прописано, що конституційний суд РФ тепер має повноваження перевіряти рішення міжнародних судів і міждержавних органів на відповідність конституції (Гункель, 2020).

Висновки. Еволюція загальних принципів міжнародного права відображає цикл розвитку основних ідей правового регулювання бездержавних кордонів. Загальні принципи міжнародного права, зароджуючись у додержавному періоді у вигляді основних ідей регулювання відносин між родами, стають основою формування розрізнених національних правових систем, а в державному періоді історії міжнародного права стають правовою основою для створення універсального міжнародного права як суспільної необхідності мирного співіснування. Фундаментом сучасного етапу міжнародного права мають бути основні загальновизнані принципи, які закріплені в Статуті ООН 1945 р., Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р., Заключному акті Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р.

Характерною рисою принципів міжнародного права доби Середньовіччя є їх морально-політичний, релігійний, звичаєвий характер і формулювання не у вигляді владних рішень, а у формі усних домовленостей, сутність яких часто не була визначеною міжнародно- чи внутрішньо правовою нормою.

Після завершення Тридцятилітньої війни (1618–1648) в Європі вперше встановлюється порядок, заснований на концепції державного суверенітету, за якою країною визнавалося право на незалежність у зовнішніх справах і невтручання інших держав у внутрішні справи. Відповідно

Вестфальський мир є початком принципу територіальної цілісності держав і непорушності їх кордонів.

У результаті історичної еволюції та подальшого визнання основних принципів мирного розвитку держав у період Новітньої історії було розроблено десять фундаментальних принципів міжнародного права, які юридично закріплені в Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права, що стосується дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970, Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі, зокрема: принцип суверенної рівності держав; принцип незастосування сили або загрози силою; принцип рівноправності і самовизначення націй та народів; принцип мирного вирішення спорів; принцип невтручання у внутрішні справи країни; принцип мирного співробітництва; принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань; принцип непорушності кордонів; принцип територіальної цілісності держав; принцип загальної поваги і захисту прав людини.

В контексті російсько-української війни варто наголосити, росія не лише порушила всі принципи міжнародного права, але водночас вчиняє воєнні злочини; злочини проти людяності, геноцид та злочин агресії. Водночас, ми спостерігаємо факт того, що росія продовжує практику СРСР і використовує право вето в ООН для обслуговування своїх національних інтересів, відстоювання своєї зовнішньої політики в супереч верховенства міжнародного права. Путінський режим за своїм характером є злочинним і кидає виклик як регіональній так і світовій безпеці. Тому російська федерація має бути притягнута до відповідальності за всі порушення міжнародного права в Україні або проти неї, включаючи агресію та повинна нести правові наслідки всіх своїх міжнародно-протиправних діянь, включаючи відшкодування шкоди, щоб унеможливити розв'язування воєн у майбутньому.

Питання завершення війни на принципах справедливого миру в контексті російської агресії проти України стає центральним не тільки для самої України, а й для всього міжнародного співтовариства. Важливо не забути і не допустити, щоб агресія росії залишилася без належної оцінки та відповідальності, оскільки це має велике значення для відновлення справедливості на рівні міжнародного права і для захисту основних принципів мирного співіснування між народами.

Справедливий мир – це не лише припинення бойових дій, а й усебічне відновлення того, що було зруйновано війною, а також покарання за злочини, скоєні в її ході. Відновлення справедливості включає в себе: притягнення до відповідальності винних у злочинах проти людяності, військових злочинах та агресії. Це важливо, щоб міжнародне право не стало порожнім обіцянками і щоб підриг міжнародного порядку не залишався без наслідків. Компенсація та відшкодування збитків, яких зазнала Україна – як на рівні держави, так і на рівні її громадян, які постраждали від агресії. Відновлення прав людини, оскільки війна в Україні призвела до грубих порушень прав людини, включаючи масові вбивства, насильство, депортацію, знищення культурної спадщини тощо.

Справедливість передбачає не тільки юридичні механізми покарання, але й історичну пам'ять. Це важливо для того, щоб суспільства не забули жахи війни, не забули, хто є агресором, а хто є жертвою злочинів. Якщо не притягти до відповідальності тих, хто скоїв злочини, це може призвести до послаблення міжнародного правопорядку та створення прецеденту, коли агресори можуть діяти безкарно. Відновлення справедливості – це складний процес, але він є необхідною умовою для довготривалого миру та безпеки в Україні та у світі загалом.

Krupenya I., Motsak S.. The evolution of the principles of international law in the context of the russian-

The article examines a topical scholarly problem — the evolution of the principles of international law in the context of the Russian-Ukrainian war, considered in historical retrospect from the Middle Ages to the present day. Within the framework of the historical approach, a comprehensive analysis of the genesis and transformation of the principles of international law has been carried out, on the basis of which the fact of Russia's violation of all currently binding principles of international law has been established.

Using general scientific, logical and empirical research methods, the following tasks have been addressed: the specific features of the evolution of the principles of international law under the influence of key historical events from the Middle Ages to the present have been revealed; the impact of the Russian-Ukrainian war on the state of the rule of international law has been investigated; the consequences of Russian aggression against Ukraine for national and regional security have been analysed; it has been determined which principles of international law and international conventions were violated by Russia over the last decade of the war; the conclusion has been substantiated that the myth of Russia as a peace-loving state has been definitively dispelled within the international community, which is increasingly becoming a bitter reality for its population.

The results of the research are of practical significance and may be used in the educational process for teaching such disciplines as international relations and world politics, the history of international relations, the history of world diplomacy, international law, political science, international conflicts and the humanitarian factor in world politics, and others. In addition, the obtained results may prove useful for bringing the aggressor state to international responsibility for committing the crime of aggression against Ukraine.

Key words: aggression, bilateral cooperation, diplomacy, "Hague law", foreign policy, peace, *pacta sunt servanda*, principles of international law, Russian-Ukrainian war, UN, war

Література:

- Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations. (1970a). *Audiovisual Library of International Law*. <http://legal.un.org/avl/ha/dpilfrscun/dpilfrscun.html>
- Helsinki Final Act. (1975a). *The Organization for Security, Co-operation in Europe*. <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>
- IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. (1907). *Верховна Рада України*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
- Krupenya, I. (2024a). The crash of the MH17 aircraft is one of the first visible manifestations of Russia's armed aggression against Ukraine. *Consensus*, (4), 191–204. <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/140>
- United Nations Charter. (1945a). *United Nations*. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
- Віденська конвенція про право міжнародних договорів. (1986). *Верховна Рада України*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
- Городиський, А. (2024). Нічого нового: розбір «ексклюзивного» інтерв'ю Путіна та Карлсона. <https://www.rfi.fr/uk/>

- Гункель, Е. (2020). Путин подписал законы о приоритете Конституции РФ. <https://www.dw.com/ru/putin-podpisal-zakony-o-prioritete-konstitucii-nad-mezhdunarodnym-pravom/a-55872285>
- Жорстоке поводження з полоненими. (nodate). *Офіс Генерального Прокурора*. <https://gp.gov.ua/ua/posts/zhorstoke-povodzhennya-z-polonenimi>
- Задорожна, С. М. (2019). *Теорія та практика функціонування загальних принципів сучасного міжнародного права* (**publicationnumber** 12.00.11) [дис. ... д-ра юр. наук]. Київ.
- Зеленський, В. (2024). Новорічне привітання Президента України Володимира Зеленського. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. <https://www.president.gov.ua/news/novorichne-privitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-95297>
- Зеленський, В. (2025). Новорічне привітання Президента України Володимира Зеленського. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. <https://www.president.gov.ua/news/novorichne-privitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-102261>
- Клименко, І. (2023). За час воєнного стану в Україні порушили понад 80 тисяч справ через мародерство — Клименко. <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/09/novyna/suspilstvo/chas-voynnoho-stanu-ukrayini-porushyly-80-tysyach-sprav-cherez-maroderstvo-klymenko>
- Конституція України. (1996). *Верховна Рада України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%5C%D0%5C%BA/96-%5C%D0%5C%B2%5C%D1%5C%80#Text>
- Крупеня, І. М. (2023). Принцип справедливості та відновлення верховенства міжнародного права — вимога часу та необхідний інструмент покарання агресора. **in** С. В. Толстов (**editor**), *Конфронтація та співробітництво в міжнародних відносинах: теорія і практика* (**pages** 111–120). ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». <https://ivinas.gov.ua/images/Confrontation-cooperation-2023.pdf>
- Лукашова, С. (2022). 19 день війни. Путін анексує 4 області, світ реагує санкціями, Україна йде в НАТО. <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/09/30/7369886/>
- Мельник, В. (2024). 10 років війни в Україні: хронологія, найвизначніші події, трагедії та перемоги. <https://vikna.tv/dlia-tebe/vijna-v-ukrayini/10-rokiv-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny-hronologiya-podij/>
- Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. (1994). *Верховна Рада України*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text
- Міністерство закордонних справ Російської Федерації. (2019). Коментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с пятой годовщиной авиакатастрофы рейса МН17. https://archive.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/3728225
- Міністерство закордонних справ України. (2017). 10 фактів про збройну агресію Росії проти України. <https://rsa.mfa.gov.ua/news/54922-10-facts-you-should-know-about-russian-military-aggression-against-ukraine>
- Міністерство закордонних справ України. (2022). Коментар МЗС України щодо ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН». <https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-uhvalennya-generalnoyu-asambleyeyu-oon-rezolyuciyi-teritorialna-cilisnist-ukrayini-zahist-principiv-statutu-oon>

- Слободянюк, М. (2022). Еволюція правових принципів міжнародного співробітництва в контексті російсько-української війни: від вестфальського договору до сьогодення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, (Спеціальний випуск № 2), 139–147.
- Фаст, О. (2020). Роль європейського середньовіччя у формуванні міжнародного права. *Право і суспільство*, (6-2 частина 2). http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/6-2_2020/part_2/33.pdf
- Фохт, Є. (2024). Як можуть виглядати мирні переговори України і Росії? Головні сценарії Києва, Москви і США. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5y5j9rr9x7o>
- Чекаленко, Л. Д. (2023). Жити в епоху перемін (до питання майбутнього розвитку України). *Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал*, (3(23)), 67–82.
- Які закони та звичаї війни порушує Росія в Україні? (2022). <https://www.ukrainer.net/porusheni-zakony/>

References:

- Chekalenko, L. D. (2023). Zhyty v epokhu peremin (do pytannya maybutnoho rozvytku Ukrayiny). *Problemy vsesvitnoyi istoriyi: naukovyy zhurnal*, (3(23)), 67–82.
- Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations. (1970b). *Audiovisual Library of International Law*. <http://legal.un.org/avl/ha/dpilfrscun/dpilfrscun.html>
- Fast, O. (2020). Rol yevropeyskoho serednovichchya u formuvanni mizhnarodnoho prava. *Pravo i suspilstvo*, (6-2 chastyna 2). http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/6-2_2020/part_2/33.pdf
- Fokht, Y. (2024). Yak mozhut vyhlyadaty myrni perehovory Ukrayiny i Rosiyi? Holovni stsenariyi Kyyyeva, Moskvyy i SShA. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5y5j9rr9x7o>
- Helsinki Final Act. (1975b). *The Organization for Security, Co-operation in Europe*. <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>
- Horodyskyy, A. (2024). Nichoho novoho: rozbir «eksklyuzyvnoho» intervyyu Putina ta Karlsona. <https://www.rfi.fr/uk/>
- Hunkel, E. (2020). Putyn podpysal zakony o pryorytete Konstytutsyy RF. <https://www.dw.com/ru/putin-podpysal-zakony-o-prioritete-konstitucii-nad-mezhdunarodnym-pravom/a-55872285>
- IV Konventsyya pro zakony i zvychayi viyny na sukhodoli ta dodatok do neyi: Polozhennya pro zakony i zvychayi viyny na sukhodoli. (1907). *Verkhovna Rada Ukrayiny*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
- Klymenko, I. (2023). Za chas voyennoho stanu v Ukrayini porushyly ponad 80 tysyach sprav cherez maroderstvo — Klymenko. <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/09/novyna/suspilstvo/chas-voynnoho-stanu-ukrayini-porushyly-80-tysyach-sprav-cherez-maroderstvo-klymenko>
- Konstytutsyya Ukrayiny. (1996). *Verkhovna Rada Ukrayiny*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%5C%D0%5C%BA%96-%5C%D0%5C%B2%5C%D1%5C%80#Text>
- Krupenya, I. (2024b). The crash of the MH17 aircraft is one of the first visible manifestations of russia's armed aggression against Ukraine. *Consensus*, (4), 191–204. <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/140>
- Krupenya, I. M. (2023). Pryntsyp spravedyvosti ta vidnovlennya verkhovenstva mizhnarodnoho prava — vymoha chasu ta neobkhidnyy instrument pokarannya ahresora. in S. V. Tolstov (editor), *Konfrontatsyya ta spivrobitnytstvo v mizhnarodnykh vidnosynakh: teoriya i praktyka* (pages 111–120). DU «Instytut

vsesvitnoyi istoriyi NAN Ukrayiny». <https://ivinas.gov.ua/images/Confrontation-cooperation-2023.pdf>

Lukashova, S. (2022). 19 den viyny. Putin aneksuye 4 oblasti, svit reahuye sanktsiyamy, Ukrayina yde v NATO. <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/09/30/7369886/>

Melnyk, V. (2024). 10 rokiv viyny v Ukrayini: khronolohiya, nayvyznachnishi podiyi, trahediyi ta peremohy. <https://vikna.tv/dlia-tebe/vijna-v-ukrayini/10-rokiv-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny-hronologiya-podij/>

Memorandum pro harantiyi bezpeky u zvyazku z pryednanniam Ukrayiny do Dohovoru pro nerozpovsyudzhenny yadernoyi zbroyi. (1994). *Verkhovna Rada Ukrayiny*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

Ministerstvo zakordonnykh sprav Rosiyskoyi Federatsiyi. (2019). Kommentaryy Departamenta ynformatsyy y pechaty MYD Rossyy v svyazy s pyatoy hodovshchynoy avyakatastrofy reysa MH17. https://archive.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/3728225

Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrayiny. (2017). 10 faktiv pro zbroynu ahresiyu Rosiyi proty Ukrayiny. <https://rsa.mfa.gov.ua/news/54922-10-facts-you-should-know-about-russian-military-aggression-against-ukraine>

Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrayiny. (2022). Komentar MZS Ukrayiny shchodo ukhvalennya Heneralnoyu Asambleyeyu OON rezolyutsiyi «Terytorialna tsilisnist Ukrayiny: zakhyst pryntsypiv Statutu OON». <https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-uhvalennya-generalnoyu-asambleyeyu-oon-rezolyuciyi-teritorialna-cilisnist-ukrayini-zahist-principiv-statutu-oon>

Slobodyanyuk, M. (2022). Evolyutsiya pravovykh pryntsypiv mizhnarodnoho spivrobitnytstva v konteksti rosiysko-ukrayinskoyi viyny: vid vestfalskoho dohovoru do sohodennya. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnurishnikh sprav*, (Spetsialnyy vypusk № 2), 139–147.

United Nations Charter. (1945b). *United Nations*. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

Videnska konventsia pro pravo mizhnarodnykh dohovoriv. (1986). *Verkhovna Rada Ukrayiny*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

Yaki zakony ta zvychayi viyny porushuye Rosiya v Ukrayini? (2022). <https://www.ukrainer.net/porusheni-zakony/>

Zadorozhna, S. M. (2019). *Teoriya ta praktyka funktsionuvannya zahalnykh pryntsypiv suchasnoho mizhnarodnoho prava* (**publicationnumber** 12.00.11) [dys. ... d-ra yur. nauk]. Kyiv.

Zelensky, V. (2024). Novorichne pryvitannya Prezydenta Ukrayiny Volodymyra Zelenskoho. *Prezydent Ukrayiny. Ofitsiyne internet-predstavnytstvo*. <https://www.president.gov.ua/news/novorichne-pryvitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-95297>

Zelensky, V. (2025). Novorichne pryvitannya Prezydenta Ukrayiny Volodymyra Zelenskoho. *Prezydent Ukrayiny. Ofitsiyne internet-predstavnytstvo*. <https://www.president.gov.ua/news/novorichne-pryvitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-102261>

Zhorstoke povodzhennya z polonenymy. (nodate). *Ofis Heneralnoho Prokurora*. <https://gp.gov.ua/ua/posts/zhorstoke-povodzhennya-z-polonenimi>

Стаття надійшла до редакції 05.02.2026

Стаття рекомендована до друку 19.02.2026